

Thijs Wöltgens lezing: Sociaal en sterk met het Rijnlands model

Beste familie, belangstellenden, leden van de PvdA Kerkrade en andere afdelingen van de PvdA Limburg, goedenavond.

Hartelijk dank voor de uitnodiging om hier vanavond bij u te zijn. Het is een bijzondere eer voor mij om de tiende Thijs Wöltgens lezing te mogen houden. Bijzonder als financieel woordvoerder, wat hij ook was, maar minstens zozeer omdat ik in de voetsporen mag treden van een indrukwekkende lijst sprekers in voorgaande jaren. Naast een eer voel ik ook een bijzondere verantwoordelijkheid vanavond. Zeker nadat ik vorige week een email ontving van iemand, geen PvdA-stemmer overigens, die schreef: “Ooit heb ik zelf de kortstondige kans gehad om met Thijs te spreken in de trein, zelf onderweg naar school, hij onderweg naar Den Haag. Ik had daaruit het gevoel dat hij nog één van de weinige echte Sociaal-Democraten was binnen de toenmalige fractie”. De schrijver moedigde mij aan om het sociale geweten dat hij bewonderde in Thijs Wöltgens, vast te houden in de huidige politiek. Ik weet niet of de schrijver van de email in de zaal aanwezig is, maar ik zal mijn best doen. Te beginnen met de lezing vanavond.

Dames en heren, graag wil ik met u spreken over de toekomst van ons sociaal-economische model. Ik wil u meenemen in mijn gedachten over de veranderingen die nodig zijn om ons land socialer en sterker te

maken. Over waarom ik geloof dat we het Rijnlandse model nodig hebben in de 21^e eeuw.

Mijn interesse in de politiek groeide in mijn tienerjaren tijdens het premierschap van Wim Kok. Als student economie voelde ik me vooral aangetrokken tot de PvdA slogan ‘sterk en sociaal’. Immers, een sociale samenleving kan niet zonder sterke economie. Al die goede sociale voorzieningen moeten immers wel betaald kunnen worden. Mijn belangrijkste boodschap vanavond is dat het omgekeerde minstens zo waar is. Een land kan nooit sterk zijn als het niet sociaal is.

De onlangs veel te jong overleden journalist Max van Weezel omschreef Thijs Wöltgens als iemand die na zijn intrede in de Tweede Kamer in 1977 meteen bekend stond als “een onorthodoxe denker”. Hij doordacht sociaaleconomische, maatschappelijke en democratische problemen en droeg oplossingen en richtingen aan.

Mensen als Wim Meijer en Jeltje van Nieuwenhoven, die ik sprak bij het voorbereiden van deze lezing, gebruikten vergelijkbare woorden. Een origineel, autonoom denker. Een van de weinige Kamerleden die schreef, een visie ontwikkelde, van tegenspraak hield. Een gezelligheidsdier, een echte Limburger in Den Haag, die er voor zorgde dat er in perscentrum Nieuwspoort ook Brand bier geschonken werd. Een politicus die goed kon rekenen, joviaal in het debat, een

echte democraat, een Europeaan. Iemand die teleurgesteld was als hij geen interrupties kreeg. Kom maar op, ik behandel graag jullie vragen! Dat was zijn houding. U begrijpt dat ik straks dus graag op uw vragen in ga.

Ook nu nog word ik als financieel woordvoerder regelmatig aan het werk van Wöltgens herinnerd. Van zijn geschriften is ‘De Neezeggers’ wellicht de meest uitgesprokene. In dit pamflet uit 1996 keert Wöltgens zich ‘uit boosheid en onbegrip’ tegen het neoliberalisme dat overal in de wereld de leidraad voor politiek handelen is geworden. Met grote bezorgdheid constateert Wöltgens ‘Als er in feite niets te kiezen valt, wordt het democratisch proces een ritueel.’

De neoliberale ideologie van denkers als Friedrich Hayek en Milton Friedman stoelt uiteindelijk op hebzucht als grootste drijfveer in het leven. Het is een ideologie die een beroep doet op rationalisme als ware het waardenvrij. Het claimt een vergroting van de vrijheid, terwijl het tegendeel waar is. Neoliberaal denken verkleint juist de vrijheid van de meeste mensen. Wöltgens pleit er terecht voor dat overheidsingrijpen noodzakelijk is om de vrijheid van álle mensen te waarborgen. Want als minder kansrijke mensen geen onderwijs of gezondheidszorg wordt geboden, hoe kunnen zij zich dan ontplooien? Welke vrijheid hebben zij dan?

Citaat: ‘Wie niet horen wil, zal de tucht van de markt voelen. De nieuwe religie vraagt ons de wereldmarkt te aanbidden. Keters worden geïsoleerd door de inquisitie van het mondiale geldkapitaal. De afgedwongen nieuwe vrijheid maakt een haarfijn onderscheid tussen winnaars en verliezers. De winnaars worden fiscale wereldburgers, de honkvaste verliezers vergen veel solidariteit van de even honkvaste middengroepen. Herverdeling is uit, tweedeling is in.’

Een tijdloos citaat. Spijker op de kop.

Wöltgens nam zeer terecht stelling tegen de zogenaamde waardenvrije markteconomie. Natuurlijk doet het ertoe of iemand goede voeding, onderwijs en zorg krijgt of dat iemand geld uitgeeft aan een tweede of derde vakantie of aanschaf van consumptiegoederen. Juist politici dienen deze waarden te definiëren. Als zij dat niet doen, moeten zij niet gek opkijken als mensen het vertrouwen in hen verliezen. Dat ben ik zeer met hem eens.

Blijkens zijn boeken, artikelen en andere geschriften ging het Rijnlandse model Wöltgens zeer aan het hart. Ik heb er de afgelopen tijd veel inspiratie en ideeën aan ontleend. Maar wat is nu de kern van dat Rijnlandse model?

Samen werkt beter dan ieder voor zich. Eigenlijk heel simpel.

Samen werkt beter dan ieder voor zich. In de 21^e eeuw net zo zeer als in het verleden.

Ik wil u vanavond meenemen in mijn analyse van de problemen van ons huidige sociaal-economische bestel. Daarna ga ik in op de veranderingen die nodig zijn om deze problemen het hoofd te bieden. Geïnspireerd door de ideeën van Wöltgens schets ik mijn visie op het Rijnlandse model en de sociaal-democratische politiek die nodig is om ons land socialer en sterker te maken.

Eerst de analyse.

Ons huidige sociaaleconomisch bestel kent drie fundamentele problemen:

1. Kapitaal wint, arbeid verliest
2. Grote bedrijven onttrekken zich aan de samenleving
3. De ongelijkheid neemt toe

In de kern komen die problemen voort uit de groeiende dominantie van het Angelsaksische model ten koste van het Rijnlandse model. Bedrijven zijn zich steeds meer op het aandeelhoudersbelang gaan richten en steeds minder op het algemene belang. En dat gaat ten koste van de werknemers en de samenleving. Een eenzijdige focus op de belangen van aandeelhouders leidt tot druk op lonen, arbeidsomstandigheden en onzekerheid over banen. Tot

belastingontwijking en ontduiking. En bovendien tot steeds grotere ongelijkheid.

Stuk voor stuk schadelijke trends voor onze samenleving. Schadelijk in sociaal opzicht, maar ook economisch. Trends die de politiek moet keren.

1. Kapitaal wint, arbeid verliest

De verdeling tussen arbeid en kapitaal loopt steeds verder uiteen. Terwijl de bedrijfswinsten oplopen, blijven de inkomens van mensen achter. De afgelopen 10 jaar nam de bestedingsruimte van gezinnen per saldo met gemiddeld 6 procent af. De vaste lasten stegen relatief sterk, woonlasten bijvoorbeeld met 24 procent.¹ De bedrijfswinsten aan de andere kant bereiken recordniveaus met jaarlijkse stijgingen van meer dan 10 procent naar 218 miljard.² Bedrijven starten grootscheepse aandeleninkoopprogramma's, dividenduitkeringen worden verhoogd.

Het aantal werkende armen neemt toe, steeds meer mensen hebben meerdere kleine baantjes nodig om de eindjes aan elkaar te knopen. De lobby's –dividendbelasting!- winnen het van het algemeen belang. We boeren hier achter, in plaats van vooruit.

¹ Consumptie nog altijd lager dan voor de crisis, ING Economisch Bureau, april 2019.

² Niet financiële bedrijven boeken recordwinst, CBS, 2018, zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/13/niet-financiële-bedrijven-boeken-recordwinst>

Het zijn typische kernmerken van het Angelsaksische aandeelhoudersmodel. Dat model kenmerkt zich door een focus op korte termijn winsten, hoge rendementseisen en een zeer eenzijdige focus op aandeelhouderswaarde. ‘The only business of business is business’, zo vatte Milton Friedman het ooit samen. Het is een model dat mijlenver afstaat van het Rijnlandse model waar Nederland een welvarende democratische rechtsstaat mee is geworden. In het Rijnlandse model zijn de belangen van aandeelhouders, werknemers en maatschappij nevenstaand, gelijkwaardig en is besluitvorming gericht op de langere termijn. Het is een model van wederzijdse loyaliteit en van verantwoordelijk bestuur. Het model van samenwerking versus individualisme.

Maar dat model staat onder druk. Meer en meer krijgen aandeelhoudersbelangen de overhand. We zagen de laatste jaren agressieve bedrijfsovernames, die soms nog maar net voorkomen konden worden. Denk aan AkzoNobel, PostNL, KPN, Ahold, Unilever. Die bedrijven wisten een overname weliswaar te voorkomen, maar de acties hadden wel effect. Activistische aandeelhouders worden steeds vaker beloond met grootscheepse aandeelinkoopprogramma's, superdividenden of het opknippen van bedrijven. Tegelijkertijd worden steeds meer risico's op werknemers afgewenteld.

Een bedrijf dat alleen de aandeelhouders wil behagen, streeft er ook naar om zo weinig mogelijk bij te dragen aan onze collectieve voorzieningen. Dat is schadelijk omdat juist de collectieve voorzieningen cruciaal zijn voor een sociale samenleving met gelijke kansen. Goed onderwijs, goede zorg, betaalbare volkshuisvesting, een rijk cultureel leven, veiligheid. Het zijn niet voor niets ook juist die factoren die zorgen voor een goed vestigingsklimaat: het opleidingsniveau van de bevolking, goede infrastructuur, een stabiele democratie, een prettig woonklimaat en hoogwaardige culturele voorzieningen. Die moeten natuurlijk wel worden betaald. Als het bedrijfsleven geen eerlijk deel van deze rekening betaalt, komt die op het bord van de werkenden. En dat leidt tot onvrede en weerstand.

Belastingen worden inmiddels op grote schaal ontweken via ingewikkeld fiscaal trapezewerk. Daarnaast lobbyt het bedrijfsleven voor steeds lagere winstbelastingen. Maar die tarieven daalden de afgelopen jaren al van gemiddeld rond 30 procent in Europa naar 22 nu. In Nederland gaat het tarief van 35 procent in 2004 naar 21 procent volgens het kabinetsvoornemen en het einde lijkt nog niet in zicht. Terwijl de winsten stegen naar 15,8 miljard voor Shell en 6,5 miljard voor Unilever.

Dat is onhoudbaar.

Deze problemen worden inmiddels breed onderkend. President Klaas Knot van De Nederlandsche Bank roept al jaren op tot

loonsverhogingen. Het Internationaal Monetair Fonds, vroeger een bolwerk van neoliberal denken, zet ongelijkheid steeds nadrukkelijker op de kaart. Larry Flink, de CEO van Blackrock, met 6.000 miljard de grootste vermogensbeheerder ter wereld, pleit al jaren voor een ommekeer.³ Weg van de kwartaalcijfers, minder aandeleninkoop, meer aandacht voor de lange termijnstrategie. De OESO en Europese Commissie wijzen stelselmatig op zorgen over de positie van ZZP-ers in onze economie. Ze zijn vaak vogelvrij. Het Nederlandse Nibud wijst telkens op kwetsbare gezinnen, ook middeninkomens, die de eindjes niet meer aan elkaar geknoopt krijgen. Ook het Sociaal Cultureel Planbureau zet dit op de agenda.

De gemene deler uit al deze oproepen uit onverdachte hoek: denk om de sociale cohesie! Verlies het evenwichtig in de economie niet uit het oog. Hou de boel bij mekaar!

Wim Kok zei het al eens treffend in zijn Willem Drees-lezing: ‘Het is belangwekkend om te zien dat het juist de landen zijn met een relatief hoog niveau van sociale bescherming en doorgaans stabiele arbeidsverhoudingen, waar de Europese schuldencrisis tot op heden de minst zware schade veroorzaakt. Die twee kunnen dus wel degelijk samengaan: een hoog ontwikkeld sociaal stelsel en economische welvaart’. Zowel Drees als Kok stonden erom bekend zeer zorgvuldig

³ Zie bijvoorbeeld Purpose&Profit, Larry Flink’s letter to CEOs, BlackRock, 2018

met de staatskas om te gaan. Sociaal beleid moest natuurlijk wel eerst verdiend worden, zei Kok er nadrukkelijk bij.

De stelling die ik echter nu zou willen opwerpen is de volgende: Een land kan nooit sterk zijn als het niet sociaal is. Want alleen in een economie waarbij de verschillende belangen evenwichtig worden gewogen, waarbij de verdeling van de welvaart redelijk is, waarbij iedereen mee kan doen en niemand langs de kant staat, kan er sprake zijn van duurzame economische ontwikkeling.

2. Grote bedrijven onttrekken zich aan de maatschappij

Naast de verdeling van de economische baten staan grote bedrijven steeds meer naast in plaats van tussen de samenleving. Waar Philips een grote verantwoordelijkheid voor de medewerkers voelde.

Huisvesting, opleiding, sport, ja zelfs de kruidenier werd verzorgd. De huidige Etos: Eendracht, Toewijding, Overleg en Samenwerking.

Philips was Eindhoven en Eindhoven was Philips. Dat is misschien wat veel van het goede, maar het andere uiterste is bedrijven die alleen voor zichzelf, voor die ene aandeelhouder, op de wereld zijn.

Ik zal dit illustreren met het pijnlijkste lobbygesprek dat ik in de afgelopen 6,5 jaar dat ik Kamerlid mag zijn, heb gevoerd. Het ging over de gaswinning en de aardbevingen. Net als hier in Limburg heeft de ondergrond Groningen eerst welvaart maar later heel veel ellende opgeleverd. De hoofdlobbyist van Shell kwam langs om over de

Groningse problemen met gaswinning te spreken. Mijn deur staat altijd open en ik was benieuwd wat Shell, 50-procentsaandeelhouder van het verantwoordelijke bedrijf NAM, wilde betekenen om de ellende in Groningen het hoofd te bieden. Dat viel bitter tegen.

De hoofdboodschap die door Shell werd overgebracht, is dat ik als financieel woordvoerder toch moest inzien dat als we de gaswinning teveel omlaag brachten, het bedrijfseconomisch niet meer rendabel was. En dat om die reden ook Groningers wellicht naar hun recht op compensatie konden fluiten. Een onverholen dreigement. De beste man heb ik op zijn Gronings, met kop en kont mijn kamer uitgezet. Maar het zegt veel over de agenda van ons grootbedrijf. En hebt u het interview enige tijd geleden met Paul Polman in het AD gelezen over de afschaffing van de dividendbelasting? Hoe die journalisten het überhaupt in hun hoofd haalden hem kritisch te bevragen? En de politiek die alsmaar commentaar leverde over 2 miljard aan gemiste belastinginkomsten, die begreep er al helemaal niks van! Helaas zijn dit soort bedrijven zijn losgezongen van de samenleving. Ze komen voort uit het Rijnland maar gedragen zich Angelsaksisch.

3. Ongelijkheid neemt toe

In de westerse wereld neemt de ongelijkheid toe. Ik had het al over de verhouding tussen arbeid en kapitaal. Maar ook binnen de factor arbeid worden de verhoudingen schever. Volgens de OESO profiteerde 40 procent van de bevolking in rijke landen de afgelopen

jaren niet of nauwelijks van de economische groei. In sommige gevallen gingen ze achteruit.⁴ Hoogopgeleiden hebben vaker een vast contract en een hoger inkomen. Lager opgeleiden en jongeren een flexibel contract en onzekerheid over hun baan.

Maar waar flexibilisering en matiging voor werknemers het devies is, zijn marktconforme en prestatiebeloningen dat voor de nog steeds helaas veelal hoge heren aan de top. De gemiddelde topman van een AEX-bedrijf verdient nu 171 keer het modale salaris. Daar is niks gematigd aan, Nederland staat daarmee op plek 5 in de wereld. CEO's verdienen in 3 dagen wat werknemers in een jaar ontvangen. Polman en Unilever en Van Boxmeer van Heineken spanden de kroon. Zij verdienden vorig jaar in minder dan een dag (0,9) wat een werknemer per jaar krijgt.⁵

In zijn Dreeslezing wees Lodewijk Asscher op het risico dat we een kopvoetersmaatschappij dreigen te worden. Een kopvoeter is zo'n tekening die kleine kinderen van een mens maken. Met armen en benen direct aan het hoofd. Zonder middenstuk, zonder romp. De samenleving dreigt die kant op te gaan. Met een rijke top van wereldburgers die zichzelf overal wel redt en een grote onderklasse. En een middenklasse die onder druk staat. Die geen of beperkte loonsverhoging krijgen. Waar banen op de tocht staan. Waar het nog

⁴ OECD, 2015, In It Together: Why Less Inequality Benefits All.

⁵ <https://degeldpers.nl/2019/01/07/ceo-verdient-jaarsalaris-in-gemiddeld-drie-dagen-polman-en-van-boxmeer-in-een-dag/>

maar de vraag is of je het onderwijs van de kinderen kunt financieren en of de huur betaalbaar blijft. Waar mensen dreigen af te zakken in plaats van doorgroeien. Kortom, waar wenkend perspectief ontbreekt.

Asscher haalt met instemming Thijs Wöltgens aan in zijn toespraak: ‘De stemming van de middenklasse is de barometer voor het humeur van de samenleving’. Asscher stelt dat als de inkomensverdeling te scheef wordt, de welvaart voor ons allen wordt geschaad.

Een sociaaldemocratische agenda voor de toekomst

Als we deze trends zo langzamerhand lopen, stemt dat niet positief. De lonen blijven achter, winsten nemen toe. Korte termijn gaat voor lange termijn. Aandeelhoudersbelang voor het algemeen belang. Landen worden fiscaal tegen elkaar uitgespeeld. Hoe keren we het tij, is dan de vraag?

Welnu, ik ben er van overtuigd dat we dat kunnen. Met oude en nieuwe methoden. Gebaseerd op ons Rijnlandse model.

Daarvoor doe ik drie terreinen voorstellen.

- 1 Voor een actievere rol van de overheid in onze economie
- 2 Voor een rechtvaardiger belastingstelsel
- 3 En voor dienstbare bedrijven die zich aanpassen aan de nieuwe tijd

1. Actievere rol overheid in onze economie

De overheid heeft een grote rol in onze economie. Door regulering, door het bieden van bescherming, door de eigen uitgaven en door belastingheffing waarmee ze kan sturen. En laat ik maar helder zijn: als sociaal-democraat en als econoom geloof ik in een sterke overheid die actief optreedt in de economie.

- Als eerste met de overheidsuitgaven, die in Nederland ongeveer 42% bedragen van wat we gezamenlijk verdienen.⁶ Die moeten in slechte tijden gebruikt worden om de economie te steunen en de samenleving te beschermen. Nederland heeft echter vaak de neiging om in slechte tijden juist de broekriem aan te halen, mede door knellende Europese begrotingsregels.⁷ Maar dat leidt tot onnodig hoge werkloosheid en grote maatschappelijke schade. Wat mij betreft, moet bij een volgende economische neergang de overheidsbegroting dan ook langs de volgende lijnen worden ingezet: investeringen naar voren halen, gerichte ondersteuning van de arbeidsmarkt met bijvoorbeeld deeltijd-WW, koopkracht op peil houden en niet extra bezuinigen op collectieve voorzieningen. We zouden in de Europese regels veel meer moeten kijken naar schuld niveaus in plaats van percentages. Een open economie als de Nederlandse kent immers snelle schommelingen. Bij deugdelijk begrotingsbeleid kunnen die goed en in economen-taal ‘anticyclisch’ worden opgevangen.

⁶ Macro Economische Verkenning 2019, CPB 2018.

⁷ Begroting op orde? Meer automatische stabilisatie gewenst, CPB Policy Brief, 2016.

- Dan publieke investeringen. Wordt het niet hoog tijd de langdurende lage rente aan te grijpen voor een analyse van publieke investeringen die maatschappelijk meer renderen dan de kosten van de huidige staatsschuld? De uitdagingen zijn bekend. Het klimaatprobleem vergt forse investeringen. De globaliserende economie vraagt veel denk- en aanpassingskracht van onze bevolking. Waarom geen extra middelen lenen voor deze productieve maatschappelijke investeringen? Waarom komt dit debat in Nederland –overigens ook in Duitsland- zo moeizaam van de grond, terwijl er zowel maatschappelijk als economisch zoveel voor te zeggen is? We lijken in onze cultuur schulden nog altijd als zonde te zien, terwijl tegenover schulden heel nuttige investeringen in onze samenleving en de toekomst kunnen staan. Zeker als de rente zo laag is als nu en we die heel langjarig vast kunnen zetten.
- Een actieve overheid beschermt onze publieke belangen. Wouter Bos stelde in zijn Den Uyllezing van 2010 dat hij ‘gaandeweg ervan overtuigd is geraakt dat het soms makkelijker en beter is om publieke belangen voor de markt af te schermen dan te pogen de markt te temmen teneinde de publieke belangen niet te schaden.’ De Eerste Kamercommissie onder leiding van ChristenUnie senator Kuiper die de privatiseringen en verzelfstandigingen van overheidsdiensten onderzocht, komt tot vergelijkbare conclusies.⁸ Daarom pleit ik voor een herziening van ons

⁸ Verbinding verbroken, Parlementaire Onderzoekscommissie Eerste Kamer, 2012.

staatsdeelnemingenbeleid. De aansturing van ons openbaar vervoer, de publieke taak van het postnetwerk zijn voorbeelden. En wist u dat door het faillissement van SecurCash we voor het geldtransport de facto afhankelijk zijn van één privaat bedrijf? Als het daar mis gaat, zitten we binnen enkele dagen met lege pinautomaten, zitten we allemaal zonder geld. Dat vraagt om herbezinning en een overheid die haar publieke rol actiever invult.

Sowieso, en daar heeft u mij al vaker over gehoord, vind ik dat de overheid veel beter de publieke belangen in ons financiële stelsel moet beschermen. We mogen nooit meer terug naar een situatie waarin de belastingbetaler banken moet redden, die door roekeloos gedrag in de problemen zijn gekomen. Strenge regulering is nodig, de bankenbuffers moeten verhoogd worden naar minstens 10%. We moeten de bonuscultuur blijven bestrijden. En de Volksbank, het voormalige SNS, gaat niet naar de beurs.

- De overheid, nationaal en Europees, moet ook actiever optreden tegen grote multinationale bedrijven. Door digitalisering en globalisering ontstaan technologiebedrijven met grote monopolies. Facebook, Apple, Google, Uber; ze bestaan bij de gratie van hun netwerken en ónze data. Daar zit hun waarde. Bovendien verstikken deze grote reuzen kleine, jonge bedrijven en innovaties. Zo remmen ze de maatschappelijke vooruitgang.⁹ Daarom is er een

⁹ IMF, World Economic Outlook, 2019.

veel strengere marktmeester nodig. Die bedrijven met teveel macht kan opbreken en onze privacy beschermt.

2. Maak belastingstelsel rechtvaardiger

Daarmee kom ik ook automatisch op de inkomstenkant van de overheid, op de belastingen dus. Die moeten rechtvaardiger.

- De PvdA wil daarom dat grote online bedrijven als Google, Facebook, Amazon en Apple gewoon netjes en fatsoenlijk belasting gaan betalen. Waar Wöltgens sprak over fiscale wereldburgers die belasting betalen vermijden, zien we nu voornamelijk bedrijven die zich aan welke fiscus waar ook ter wereld onttrekken. Dat moet stoppen. Het beste kan dat op Europees niveau, maar dat gaat ons te langzaam. Zolang de internationale samenwerking stukt en bedrijfslobby's winnen, kunnen we niet met de armen over elkaar blijven zitten. Techbedrijven ontspringen immers de dans. Daarom heb ik twee weken geleden met onze Europarlementariër Paul Tang een wetsvoorstel aangekondigd om techbedrijven in Nederland belasting te gaan laten betalen. Net als in Frankrijk en Oostenrijk. En als we genoeg Europese landen meekrijgen, komt er uiteindelijk vanzelf een Europese oplossing.
- Ik wil ook de trend keren van steeds lagere winstbelastingen voor bedrijven. Wat ons betreft gaat het tarief in de winstbelasting omhoog naar 30 procent. Er is geen enkele reden om arbeid met 50

procent en winsten met 20 procent te belasten. Trek het been bij en vraag een eerlijke bijdrage van bedrijven.¹⁰ Ons belastingstelsel zit nog vol met dubieuze aftrekposten: de expatsubsidie die ook voetbalmiljonairs krijgen, de innovatiebox, de liquiditeitsverliesverrekening, de overdrachtsregeling etc. Stop met de perverse redenering van dit kabinet dat al het geld dat wordt opgehaald bij de strijd tegen belastingontwijking een-op-een terugvloeit naar het bedrijfsleven. Het is alsof het kabinet zwartrijders in de trein beloont met een kaartje om gratis te reizen. Dat geld moet gewoon besteed worden aan onze publieke voorzieningen.

- Bij de strijd tegen ongelijkheid hoort ook dat we een reële, eerlijke bijdrage vragen van de mensen met de allerhoogste inkomens in ons land. Voer daarom een toptarief in van 60 procent voor inkomens boven de 150.000 euro.
- Vergroen het belastingstelsel door de introductie van een CO₂-heffing. Beloon bedrijven die vergroenen, maar houd er rekening mee dat sommige industrie nou eenmaal stroom nodig heeft en compenseer hen gericht. Maak het voor mensen mogelijk en betaalbaar om de noodzakelijke verduurzaming mee te maken. Wij hebben daarvoor doorgerekende voorstellen liggen.

¹⁰ Rabobank wijst erop dat de bijdrage van bedrijven daalde van 20% naar 10% de afgelopen decennia. Bron: Rabobank research, Besteedbaar inkomen van huishoudens staat al bijna veertig jaar vrijwel stil, Rabobank Research, 2018.

- Leg private equity investeerders aan banden, die profiteren van fiscale constructies om bedrijven over te nemen. Kranten, kinderopvangbedrijven, de Hema, afvalverwerkingsbedrijven, ze kwamen allemaal in handen van private equity maatschappijen, die vaak sprinkhanengedrag hebben vertoond. Door bedrijven vol te laden met schuld en forse dividenduitkeringen af te dwingen, gefaciliteerd door de fiscus. Maar ouders met kinderen, journalisten en winkelmedewerkers betaalden de rekening.
- En tot slot: schaf de foute trust-industrie af. Ik mocht in 2017 voorzitter zijn van de eerste parlementaire ondervragingscommissie uit de geschiedenis van ons parlement. We onderzochten fiscale constructies in binnen en buitenland. De schellen vallen je van de ogen. In Nederland stroomt jaarlijks 4.000 miljard naar belastingparadijzen, Bermuda voorop. Fiscalisten adviseren constructies. Met behulp van advocaten en notarissen creëren ze een papieren werkelijkheid die niets met de echte economie te maken heeft en maar een doel heeft: belastingen ontlopen via schimmige trustkantoren. Maak er een einde aan.

3. Het bedrijfsleven in het Rijnlandse model.

Ik kom op het derde punt, het bedrijfsleven. Het Rijnlands model betekent niet dat de overheid alles kan bepalen en realiseren. In tegendeel. In het Rijnlandse model is er juist veel ruimte voor een actief en ondernemend bedrijfsleven. Maar anders dan in het Angelsaksische model komt met die vrijheid ook verantwoordelijkheid. De verantwoordelijkheid om niet alleen de aandeelhouders, maar alle belanghebbenden te dienen. Werknemers, klanten, de samenleving. Daar zijn stevige wijzigingen voor nodig.

- Allereerst een harde afspraak over het loonaandeel in de economie. De beloning van arbeid in de economie moet hersteld. Geen sturing op dividend en pay-out ratio's, maar op een fatsoenlijke verhouding tussen arbeid en kapitaal. Laat de lonen van de top ook in de pas lopen met de werknemers. Ze maken immers samen het bedrijf. Verzekeraar ASR heeft recent laten zien dat dat ook kan. Daar zijn duidelijke normen vastgelegd voor de verhouding tussen gewone werknemers en de mensen aan de top. Bedrijven mogen heus goed belonen, maar houd gewoon een beetje oog voor de maatschappelijke verhoudingen.
- Maak voorts lange termijn succes belangrijker dan korte termijn gewin. Voer het Franse stelsel van meer stemrechten voor langdurig aandeelhouders in, de zogenaamde Wet Florange. Zet hedge funds en andere korte termijn beleggers op achterstand. En

stop met de presentatie van kwartaalcijfers. De mythe dat flexibiliteit voor bedrijven alleen maar voordelen kent, moet worden doorgeprikt. Het zijn niet alleen werknemers die de prijs betalen, het is ook schadelijk voor innovatie en loyaliteit. Bedrijven worden niet langer op kwartaalbasis beoordeeld, maar op de lange termijn waarde en bijdrage aan de maatschappij.

- Geef werknemers meer zeggenschap. De Wet op de Ondernemingsraden uit de jaren '70 is een van de verworvenheden van Den Uyl en mist tanden in tijden van vluchtige multinationals. Democratisering is één van de manieren om tegenwicht aan het aandeelhoudersbelang te bieden. Meer instemmingsrechten dus: over beloningsverhoudingen, bij strategische wijzigingen, bij overnames en fusies.
- En, heel belangrijk, verbeter het gedrag en de cultuur aan de top. In jaarverslagen staan altijd foto's van de bestuurders van bedrijven. Soms is het enige verschil met de 19^e eeuw dat de foto's tegenwoordig in kleur worden geprint en dat de heren geen hoge hoed meer dragen. De enige diversiteit zit in de kleur van de stropdassen. Ik denk dat de tijd echt voorbij is dat alleen mannen van boven de 60 bepalen wat de richting van onze bedrijven moet zijn. De wettelijk vastgelegde streefwaardes voor meer vrouwen aan de top worden stelselmatig niet gehaald, terwijl diverse teams simpelweg beter presteren. En als Hans de Boer meent wat hij zegt,

steunt hij deze oproep vanavond: laat bij elk bedrijf dat nog niet aan de wettelijke norm van 30 procent voldoet nog dit jaar een man van boven de 60 terugtreden om plaats te maken voor een vrouw.

Zonder divers bestuur wordt de kloof tussen het bedrijfsleven en de samenleving steeds groter.

Conclusies

Ik kom tot een afronding.

Een actievere overheid, een rechtvaardiger belastingstelsel en fundamentele veranderingen in het bedrijfsleven. Allemaal noodzakelijk om onze economie en samenleving socialer en sterker te maken.

Ik kan uiteraard nog zoveel zaken noemen. Het lerarentekort en de kansenongelijkheid in het onderwijs moet worden bestreden. Er zijn veel meer betaalbare woningen nodig. We moeten onze natuur en biodiversiteit beter beschermen. Ons culturele leven verdient meer steun.

Ik ben er van overtuigd dat juist ook die zaken, die het leven zoveel beter en mooier maken, meer tot hun recht komen in het Rijnlandse model. Rekening houden met verschillende belangen, omzien naar elkaar en allemaal een redelijke bijdrage leveren aan ons land.

Samenwerking in plaats van ieder voor zich. Alleen een sociaal land, kan ook een sterk land zijn.

Dat is een politieke opdracht, maar natuurlijk ook een verantwoordelijkheid voor de bestuurders en commissarissen van onze ondernemingen. Met als uitgangspunten: wederkerigheid, het netjes betalen van belastingen, matigheid, werknemers laten meeprofiteren als het goed gaat, focus op de lange termijn en een divers bestuur. Er

moet veel veranderen, maar gelukkig zijn Nederlandse ondernemingen tot veel in staat.

Ik heb geprobeerd in deze lezing invulling te geven aan hartenkreet die Wöltgens deed in zijn pamflet ‘De Nee-zeggers’. Een oproep om onze verzorgingsstaat te beschermen tegen de adepten van de markt.

Om politiek stelling te nemen en de wereld te veranderen.

Het boek droeg hij op aan zijn ouders en grootouders. ‘Zij hebben zich door geen enkele ideologie van de wijs laten brengen en zijn mens gebleven.’, schreef hij ontroerend.

Zelf blijven nadenken, niet achter een ideologie aanlopen en vrij mens zijn. Vrijheid niet alleen voor de groep die het zich kan veroorloven, maar die voor iedereen is voorbehouden. Ongelijkheid bestrijden, de markt beteugelen, een duurzamer samenleving en vrijheid voor iedereen. Dat ontstaat niet vanzelf. Dat vergt politieke strijd. Van mij, van u, van ons allemaal.

In zijn boek Lof van de politiek zegt Wöltgens ‘Na de overlevingskansen van de democratie en na de toekomst van de politiek ligt mij het voortbestaan van sociaaldemocratie het meest na aan het hart.’ Datzelfde geldt voor mij. We zijn aan hem schatplichtig om onze idealen in de praktijk te brengen. Want deze zin is misschien wel de mooiste: ‘Het succes van de sociaaldemocratie heeft de economische theorie veranderd. Ook van deze nieuwe neoliberale

theorie moet zij zich niets aantrekken. Ook hier moet zij de feiten creëren die de leerboeken tot aanpassing dwingen: zoals zij erin geslaagd is de werking van de arbeidsmarkt als markt te beperken, met de afschaffing van de kinderarbeid, de verkorting van de werkweek en de invoering van het minimumloon, zo moet zij ook de democratie uit de greep van de markt redden.’

Sociaal en sterk, sterk en sociaal.

Het was een eer om deze lezing te houden.

Dank voor uw aandacht.